FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

Икономически теории и икономически политики:

ПРОГРЕСИВНИ ПОДХОДИ ЗА СПРАВЯНЕ С КОРОНАКРИЗАТА

Даниела Пенкова

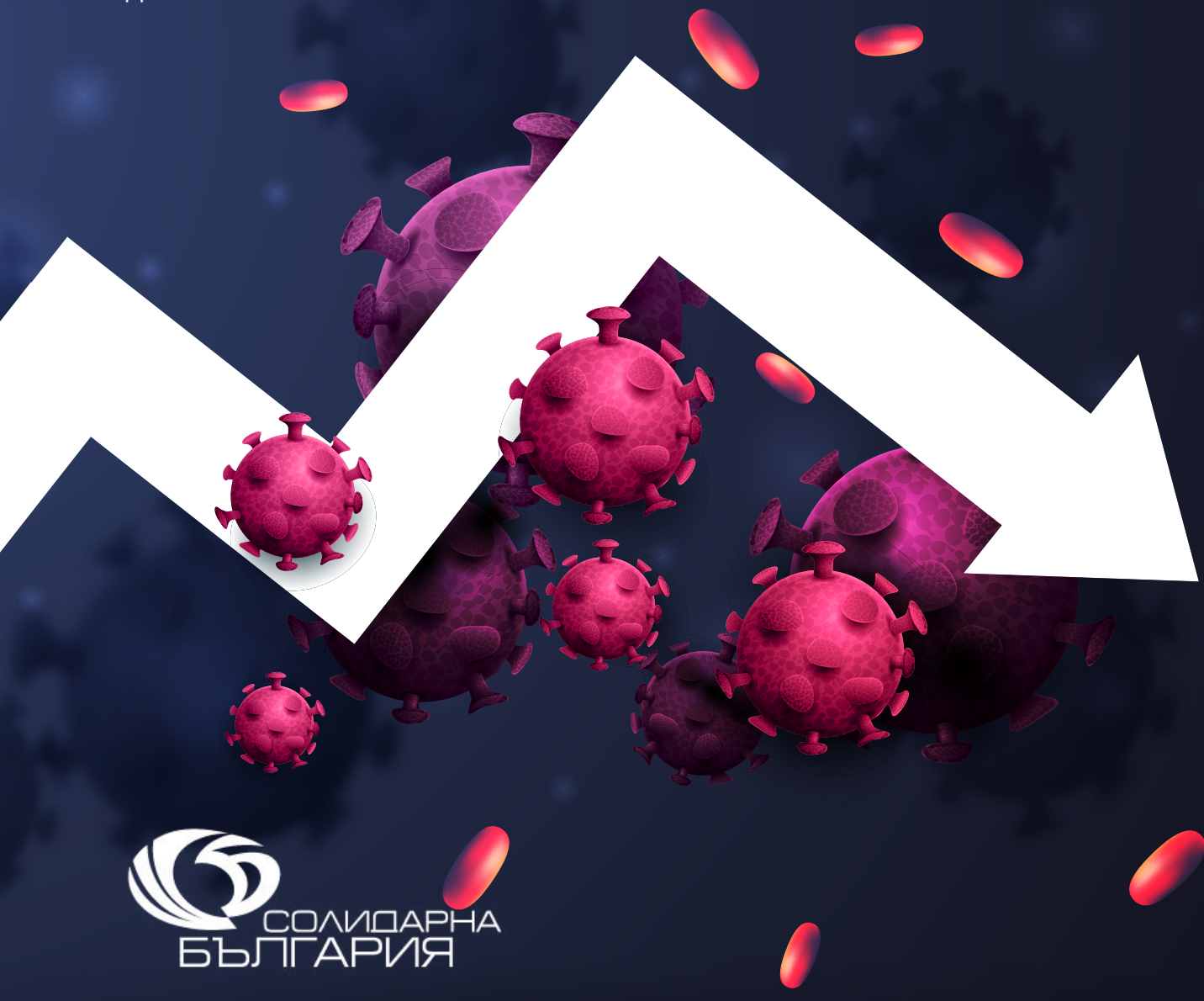

СОЛИДАРНА БЪЛГАРИЯ

Съдържание

УВОД 2

1. В ОЧАКВАНЕ НА ПАНДЕМИЯТА 3

2. ПЪРВАТА „ВЪЛНА“ В БЪЛГАРИЯ 5

3. ИКОНОМИЧЕСКИ ТЕОРИИ И ИКОНОМИЧЕСКИ ПОЛИТИКИ 7

3.1 Остеритетът в либералните теории 7
3.2 Кейнсианството и борбата срещу безработицата 9
3.3 Остеритетът в Европа 10

4. КОРОНАКРИЗАТА И ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОЛИТИКИ 14

4.1 Какво знаем за коронавируса днес 14
4.2 Прогресивни политики в пандемията 16

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ 23

Списък на фигури и таблици 20

УВОД

Избухването на пандемията от Ковид-19 заплаши да причини големи загуби на човешки животи в световен мащаб, а необходимите мерки за защита на населението щяха да окажат сериозно влияние върху икономическата активност. Пандемията неминуемо водеше до сблъсъка на два основни приоритета на националните държави – запазването на здравето на населението и избягването на сериозна и продължителна рецесия. Правителствата бяха изправени пред трудния избор между тези приоритети, като се опитваха да лавират с различни по вид противоепидемични мерки в опита си да ограничат силата и продължителността на произлизащата от тях икономическа криза.

В развитите икономики беше даден приоритет на здравето, като се наложиха локдауни[1] в отделни градове, области и дори цели държави, с цел да се ограничи разпространението на новия коронавирус SARS-CoV-2. Докато се ограничаваше движението на хората и дейността на предприятията, надеждите на правителствата и гражданите се концентрираха върху научните изследвания по откриване на ваксина, способна да елиминира вируса и да върне икономическия живот в обичайното му русло. „Завръщането към нормалността" се прокламираше като цел от всички международни и национални институции, като под „нормалност" се визираше възстановяването на икономическата активност с добре познатата ѝ форма и принципи на действие.

От другата страна критиците на съществуващата икономическа система бяха обхванати от еуфория пред възможността коронакризата да доведе до значими икономически и социални промени в обществото. Издигнатият от тях лозунг беше „Кризата като възможност" – възможност за налагане на прогресивни политики, способни да преобразят обществените взаимоотношения и да поставят веднъж завинаги хората преди печалбите.

Двете така очертани визии за бъдещето са обвързани с коренно различни икономически теории. Настоящият анализ си поставя за цел да разгледа заложените в тях идеи по отношение на ролята на държавата в икономиката и възможностите за преодоляване на коронакризата, благодарение на нейните действия.

1 „Локдаун" – рестриктивна мярка за различни по мащаб затваряне, карантиниране и изолация, прилагана в много страни по света за ограничаване на разпространението на новия коронавирус. В настоящия анализ думите „затваряне" и „локдаун" ще бъдат използвани като взаимнозаменяеми.

1

В ОЧАКВАНЕ НА ПАНДЕМИЯТА

Историята идентифицира три фази в развитието на глобализацията – първата от 1870 до 1912/1914 г., втората от 1950 до 1980 г., а третата от края на XX век до днес.[2] Глобализацията е процес на все по-разширено прилагане на политиките на свободно движение на капитали и стоки между държавите, като в нейната трета фаза, в която се намираме в момента, се наблюдава и засилване на свободното движение на хората, които все по-бързо, евтино и лесно се придвижват между отделните държави и континенти. С постепенното отпадане на границите пред придвижването, светът сякаш се „смалява" и контактите между различните общности стават все по-интензивни. Именно поради засилваща се мобилност, през последните десетилетия научната общност предупреждава за рисковете от разразяването на пандемии, предизвикани от непознати патогени. Появата през 2002-2003 г. на коронавируса SARS-CoV-1, причиняващ ТОРС (Тежък остър респираторен синдром), доказва, че едно инфекциозно заболяване може да се разпространи по света изключително бързо. Други епидемии от новото хилядолетие са тези от H1N1 през 2009 г. (т.нар. „Свински грип") и Ебола през 2014-2016 г. Действително пандемията от Ковид-19 е само поредната, избухнала през XXI век, но едва ли ще остане последната.

Инфекциозните болести са убили повече хора от всички други болести, войни и природни катаклизми в човешката история.[3] Моментът на появата на един нов патоген, причиняващ пандемия, е непредвидим. Поради това се оказва крайно необходимо създаването през 2005 г. на Европейския център за профилактика и контрол на заболяванията (ECDC), поставящ си за цел да координира и подпомага разработката от страна на европейските държави на национални стратегически програми за борба с инфекциозните заболявания. Самият ECDC разработва и представя собствена Стратегическа многогодишна програма.[4]

Повечето държави-членки на Европейския съюз са приели свои стратегически планове в тази насока още преди създаването на ECDC.[5] През 2006 г. и България приема собствен Национален план за готовност за грипна епидемия,[6] в който са конкретизирани различните фази при поява на непозната инфекциозна болест и съответстващите им противоепидемични мерки. Но когато вирусът SARS-CoV-2, причиняващ Ковид-19, се появява в страната през март 2020 г., се оказва, че не са били изпълнени предвидените действия по подготовката на здравната система и държавните институции за посрещането на подобна зараза, въпреки изминалите 14 години от написването на плана. Осъзнавайки крайната неподготвеност на здравната система да реагира на подобни предизвикателства, правителството на България прилага единствените добре познати високоефективни мерки за спиране на заразата – преустановяване на всички икономически дейности, които не са жизнено необходими, и т.нар. „локдаун" – изолация на населението по домовете.[7] Резултатът от ранното прилагане на тези мерки е практическото избягване на първата вълна на разпространение,[8] което поражда надежда в населението, че спечеленото ценно време ще позволи на страната да се подготви за следващите вълни.

Към онзи момент в общественото съзнание „подготовката" се отнася единствено до засилване на капацитета на здравната система да поеме и да гарантира навременно и качествено лечение на очакваните заболели. Все още се знае твърде

2 http://www.ecostat.unical.it/Algieri/Didattica/Economia%20Internazionale/materiale%20x%20internazionale/Globalizzazione.pdf

3 https://ourworldindata.org/microbes-battle-science-vaccines

4 https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/media/bg/publications/Publications/0811_COR_Protecting_Health_in_Europe.pdf

5 https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/media/en/publications/Publications/0701_TER_Pandemic_Influenza_Preparedness.pdf

6 https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=366

7 https://www.mh.government.bg/bg/novini/aktualno/zdravniyat-ministr-aktualizira-svoyata-zapoved-za-/

8 На 13 март 2020 г. в България е въведено извънредно положение, включващо „затваряне" (т.нар. „локдаун") на множество дейности и ограничено движение на населението. Извънредното положение остава в сила два месеца – до 13 май 2020 г. За същия период са установени 2038 случая на Ковид-19 и 95 починали, без да се наблюдава експоненциално нарастване на случаите, характерно за епидемичните вълни.

малко за новия коронавирус и откриването на ваксини е в необозримото бъдеще, поради което усилията са насочени към осигуряването на лични предпазни средства за медицинския персонал и населението, навременната диагностика, запълване на липсите от медицински консумативи, лекарства и оборудване, организация на прием и разделяне на потоците, подготовка на болниците и медиците за прилагането на протоколи за лечение. Всички тези задачи вече са добре описани в Националния план на Република България за готовност за грипна епидемия от 2006 г., но тъй като не са изпълнени към онзи момент, се очаква това да бъде направено в спешен порядък. Натам се насочват и усилията на управлението.

Големият проблем се оказват и редица други елементи, включени в Националния план, които остават неглижирани. Например, при възникване на пандемия от непознат патоген от изключителна важност е проследяването на веригите на заразяване и навременната изолация на огнищата, с което държавата не успява да се справи и което по-късно ще се превърне в една от основните причини за превръщането на SARS-CoV-2 в ендемичен за България вирус.

Друг важен елемент, който е част от Националния план, е комуникационната стратегия. На практика са нарушени основните принципи, определени в плана:

„Основните принципи, които следва да се спазват, особено в ситуация на страх и дори паника от възникването на пандемия, са следните:

*– информацията трябва да бъде своевременна, актуална, **вярна**, конкретна и разбираема;*

*– **информацията, разпространявана от всички източници, трябва да бъде колкото е възможно по-последователна и непротиворечива**, което прави задължително*

постоянното съгласуване между институциите на централно ниво и между

институциите на централно и регионално ниво;

*– **необходимо е точно определяне на отговорностите, като за съдържанието и качеството на информацията, разпространявана от всяко ниво, е отговорна съответната администрация;***

*– **точно определяне на отговорностите и на медиите - да разпространяват само достоверна информация и в медийното пространство да не се допускат неоторизирани източници на информация по проблеми, свързани с хода на пандемията.”***

Още по време на извънредното положение в медийното пространство се изразяват всякакви лични мнения – от пренебрегване на опасността до пълен нихилизъм и откровено отричане на съществуването на вируса. Нарушаването на комуникационната стратегия от самото начало и липсата на контрол върху медийните изяви се превръщат в основни причини за по-нататъшния скептицизъм на населението спрямо прилагането на всякакви противоепидемичните мерки – от носенето на маски до отказа от имунизация след откриването на ваксините.

На практика се оказва, че Националният план съществува само на хартия – нищо от заложените в него задачи по подготовката на една неминуема и очаквана пандемия не е направено за 14-те години от написването му, нито биват изпълнени задачите, които е следвало да се изпълнят след появата на вируса. Безспорно е важно грешките при изпълнението на плана да се подчертаят, за да може в бъдеще да бъдат поправени, но още по-важно е да се подчертае и какво не е включено в него. Например, предвидена е изолация на заразените и техните контактни лица, включени са ограничения на пътуванията и събиранията, прекратяване на учебните занятия и отпуски за някои (неуточнени) професионални групи. Но напълно липсва каквато и да е стратегия по отношение на финансовото обезпечаване на населението по време на изолационно-ограничителните мерки – какви средства са необходими, откъде ще дойдат, в какви срокове. Тези въпроси изобщо не са разглеждани, а както ще видим по-нататък в изложението, именно икономическите разходи се превръщат в основния механизъм за въздействие върху решенията на политиците по отношение на обхвата на противоепидемичните мерки.

2

ПЪРВАТА „ВЪЛНА“ В БЪЛГАРИЯ

От години българското здравеопазване се нарежда на последните места в Европейския съюз по редица показатели за достъп, ефективност и устойчивост, а общата оценка безапелативно ни поставя на последно място.[9] Така например, в България здравно неосигурените лица са 18,6% от населението, като същевременно доплащанията от страна на пациентите са най-високите в ЕС – 46,6%.[10] На последно място сме в ЕС по очаквана продължителност на живота (75 г.), лечимата смъртност е сред най-високите (192 души на 100 000 под 75 г.), а публичните разходи за здравеопазване са едва 5,1% от БВП при средно 7% за ЕС.[11]

При това състояние на здравната система и предвид липсващата подготовка за изпълнението на Националния план за готовност за грипна епидемия, овладяването на разпространението на вируса при появата му в страната предизвика немалко учудване, включително у хората, натоварени с управлението на здравната ситуация.[12] Някои случайни обстоятелства допринесоха за това – например, училищата в същия период вече бяха в грипна ваканция поради разпространението на грип Б. В последствие някои училища бяха отворени за един ден, след което отново бяха затворени до края на извънредното положение. Така децата, които са важен вектор за разпространение на вируси, не изиграха своята роля във веригата на заразата и това предопредели по-бавното разпространение на коронавируса в България. Друго обстоятелство беше, че в засегнатите от Ковид-19 европейски държави (Италия, Испания) вече бяха наложени строги мерки за придвижване и изолация на населението. Това позволи на управляващите да погледнат по-благосклонно на възможността да бъде приложен локдаун в България. В крайна сметка точно тази противоепидемична мярка гарантира ниските стойности на заразата през първите месеци. Може да се каже, че на фона на знанията за вируса към онзи момент, мерките, предприети от правителството са били адекватни за овладяване на разпространението – навременни, разумни и достатъчни. България се оказа първата държава, която успя да въведе локдаун на толкова ранен етап – установените случаи към 13 март бяха 23, а смъртните – 1. За двата месеца, през които действаше извънредното положение, случаите се увеличиха до 2004, а починалите до 93. Какви биха били числата без това своевременно затваряне, е трудно да се каже.

Този вид противоепидемични мерки обаче удрят както производството, така и потреблението и предизвикват дълбока икономическа криза. През 2020 г. световният БВП регистрира спад спрямо 2019 г. с 3,5% - над два пъти по-голям от спада при световната финансова криза от 2008-2009 г. България не прави изключение от световните тенденции. През второто тримесечие на година, когато е в действие извънредното положение с локдаун, у нас спадът на БВП е от 10% спрямо предходното тримесечие (**Фигура 1**).[13] Този огромен спад не успява да се компенсира през следващите тримесечия и в крайна сметка годишният спад на БВП за 2020 г. в България е 4,2%.

---

9 Пенкова, Д. *Публични разходи за здравеопазване в България и Европейския* съюз, Фридрих Еберт България, 2020 г.

10 Пак там.

11 Пак там.

12 В интервю с Миролюба Бенатова от 13 май 2020 г., ръководителят на Националния оперативен щаб за борба с коронавируса в България ген. Венцислав Мутафчийски казва: „Видя се, че българската здравна система, независимо от изходната ѝ позиция, има възможности да се мобилизира. Системата, която всеки е очаквал да се срути, не се срути. Аз съм възхитен от моите колеги, че се справиха в тази ситуация.“

13 https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/GDP2020q2_59AMYCP.pdf

Фигура 1:
БВП по тримесечия за периода 2005-2021 по средногодишни цени на 2015 година, млн. лв.

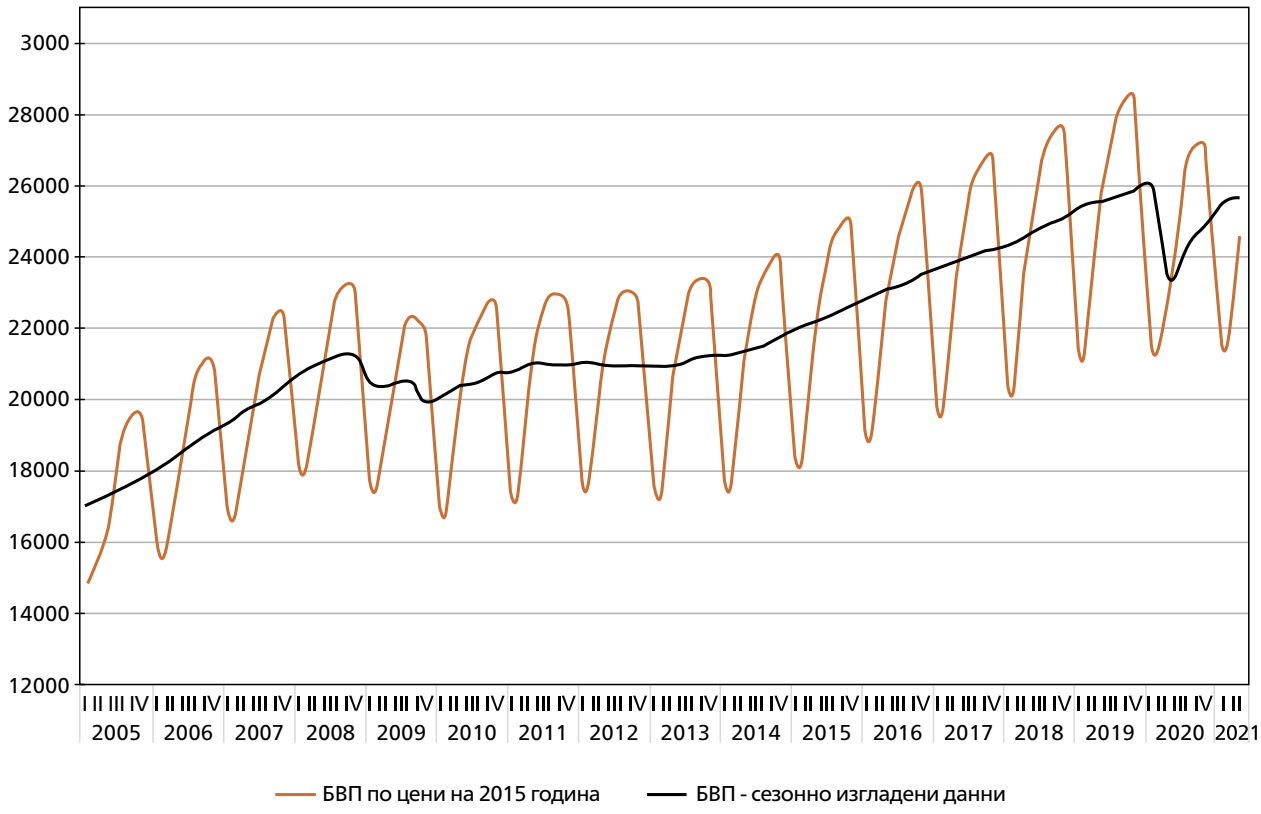

Източник: *НСИ*

Очевидно е, че добрите резултати от здравна гледна точка струват твърде скъпо на икономиката. Необходимите разходи отиват далеч отвъд допълнителните средства за болничните заведения, медицинския персонал и консумативите. Когато населението е затворено по домовете и икономическият живот е замразен, е необходимо да се обезпечат доходите. Ако не се помисли за прехраната и покриването на битовите сметки на хората, съвсем скоро те биха се опълчили на всяка една мярка, пък била тя и предприета в името на тяхното собствено здраве. Рязкото спадане на доходите трябва да се компенсира от значително увеличение на публичните разходи. Но подобно увеличение влиза в противоречие с теоретическата икономическа парадигма, която определя европейската и българската икономическа политика през последните десетилетия. Нека я разгледаме по-подробно.

3

ИКОНОМИЧЕСКИ ТЕОРИИ И ИКОНОМИЧЕСКИ ПОЛИТИКИ

Всяка държава предприема своите икономически политики, опирайки се на определена икономическа теория. Добрата теория ни позволява да изказваме хипотези за бъдещето и притежава способността да прогнозира сравнително точно очакваните резултати от нашите действия, базирани на нейните допускания и принципи. Всяка теория се ражда в специфичен исторически момент и се базира върху съществуващите тогава данни, методи и инструменти. Тя се опитва да задоволи нуждите на хората, които живеят в определената историческа, културна и социална епоха. Теорията, накратко, е дъщеря на контекста, от който възниква, и на отговарящата на контекста система от ценности. Но освен това е в състояние и действа в същия контекст, който я е създал, и да го променя. Новите условия от своя страна могат да създадат нови теории.

В политическите дебати се представят и обсъждат постулираните от теорията резултати, а не теорията сама по себе си, чиято научна обоснованост би могла да се прецени единствено на базата на познания в областта и проследяване на съответствието между изказаните очаквани резултати и постигнатите в реалния живот. Но когато емпиричните данни се разминават драстично от прогнозите на теорията, следва тя да бъде отхвърлена като противоречаща на научния метод. Ако това не бъде направено и теорията продължава сляпо да се защитава и следва, то тя се превръща в идеология.

Забележително е разграничението между наука и идеология, направено от италианския икономист Вилфредо Парето – науката е свързана с наблюдение и разсъждение, докато идеологията – с чувство и вяра. Следователно идеологията е ненаучна теория, която продължава да живее заради своята убедителна сила и ползите, които носи на определени социални групи. За отхвърлянето на идеологиите и замяната им с нови научни теории често са необходими десетилетия, а понякога дори векове. Христоматиен пример е геоцентричната теория в астрономията, която продължава да съществува като идеология два века след предложената от Николай Коперник хелиоцентрична теория.[14] Някои теории в икономическата наука също се превръщат в идеологии, предопределящи икономически политики, чиито резултати рязко се разминават с очакванията. Такъв е случая с идеята за „остеритет“, която и до днес лежи в основата на европейските икономически политики по време на криза.

3.1 ОСТЕРИТЕТЪТ В ЛИБЕРАЛНИТЕ ТЕОРИИ

„Остеритет“ произлиза от латинската дума ***austerus*** със значението на твърд, негъвкав, безкомпромисен, строг. Думата навлиза в масова употреба с възхода на неолиберализма през 80-те години като икономически термин, чийто най-точен превод на български език е „политики на строги икономии“. Привържениците на всички либерални икономически теории, от класическите либерали, през неолиберали и ордолиберали, до неоконсерватори, споделят именно идеята за остеритет. Тя може да се обобщи като поддържане на балансиран държавен бюджет, като премахването на бюджетния дефицит се осъществява чрез свиване на публичните разходи.

В тази част на нашето изложение ще разгледаме накратко историята на остеритета като икономическа теория и политика. Тя започва с въвеждането на т.нар. „златен стандарт“ през 70-те години на XIX век. Златният стандарт се въвежда с цел да реши проблема с доверието в международната търговия. Неслучайно трите етапа на глобализацията, описани в първата част на изложението, се

14 Николай Коперник в своето съчинение от 1515 г. „За въртенето на небесните сфери“ изказва идеята, че Слънцето, а не Земята стои в центъра на Вселената и че Земята и другите планети обикалят около него. Редица учени и философи след него развиват теорията му (Кеплер, Бруно, Галилей и др.), но Църквата продължава да защитава теорията за централността на Земята. Чак през 1741 г. папа Бенедикт XIV позволява отпечатването на произведенията на Галилей.

припокриват с трите периода на използването на златен стандарт.[15] С въвеждането на златния стандарт всяка национална валута се „привързва" към златото в определено съотношение. По този начин се е гарантирало, че размяната на стоки се извършва при точно определената им стойност – срещу тях не се получават само куп хартийки без стойност, а валута, зад която стои определено количество злато. Във всеки един момент всеки търговец е могъл да изиска да му бъде дадено съответното количество злато срещу банкнотите, с които разполага. Ето защо държавата не е могла да печата пари за закупуване на вносни стоки, без да разполага с достатъчно златни резерви за гарантиране на банкнотите си при поискване.

Втората важна роля на златния стандарт е да служи като механизъм за балансиране на вноса и износа. Идеята е, че ако една държава изнася повече, отколкото внася, тя ще натрупва повече злато от държавите, купуващи стоките ѝ. Когато разполага с повече злато, ще може да печата и повече пари, а повече пари в обръщението означават по-високи заплати и цени – получава се инфлация. С вдигането на цените в рамките на държавата, тя ще започне да изнася по-малко и да внася повече, което ще доведе до по-малко количество злато, по-малко пари в обръщение и падане на цените и на заплатите – дефлация. По този начин, според теорията, се поддържа постоянен баланс на износа и вноса в системата без никаква човешка намеса. Но за целта, както видяхме, са необходими две условия – първо, златен стандарт за националните валути и второ, никакъв обществен контрол върху цените и заплатите, за да могат те да се увеличават и намаляват безпрепятствено. Но ако самите стоки, бидейки неодушевени предмети, не се интересуват на каква цена ще бъдат разменяни, не така стои въпросът за работниците. Те се оказват в ситуация, при която заплатите им – единствените доходи, на които се осланят, за да живеят – зависят от капризите на пазара. Заплатите се определят от външнотърговския оборот на държавите, а не от количеството и качеството на труда, вложен от работниците в производството. И колкото по-ниски са заплатите, толкова по-доволни са собствениците на фирми, ориентирани към износа. Не е учудващо, че именно през първия период на златен стандарт работниците започват да се организират в синдикати и политически партии, за да поискат от управляващите социални гаранции и защита от капризите на пазара. Но теорията отрежда на държавата единствено задачата да спазва остеритет, за да поддържа така важното златно покритие на валутата си. Конкретните политики на държавата в тази посока са да намалява разходите си, да вдига лихвените проценти, да не допуска бюджетен дефицит, да защитава валутата и да пази златото в границите си.

Настъпването на дефлация е естествен резултат от тези политики. Освен предизвикването на дефлация чрез механизма за поддържане на външнотърговски баланс, златният стандарт предизвиква дефлация и заради очевидно ограниченото в природата количество злато. На практика златото поставя таван на икономическия растеж – дори и да има търсене на стоки, наличните пари в икономиката са недостатъчни за осъществяването на всички желани търговски сделки, поради което те просто не се осъществяват. Така по две различни причини, златният стандарт в крайна сметка довежда до дефлация, а дефлацията причинява и задълбочава икономическите кризи чрез своята порочна спирала. Когато паднат заплатите на наемните работници, представляващи огромния процент от населението, намалява и съвкупното търсене. Това от своя страна води до допълнително свиване на производството и увеличена безработица. Оттук следва допълнително намаление на заплатите и така до безкрай по низходяща спирала. В случая е важно да подчертаем, че дефлацията и остеритетът са неразривно свързани и взаимоподхранващи се, а ефектите им върху икономиката са дълбоки и продължителни икономически кризи и голяма безработица.

Да обобщим зависимостите при използването на златния стандарт:

1. Той е желан и необходим за държавите с положителен търговски баланс – износът на стоки вкарва повече злато в държавата, което ѝ позволява да увеличи паричната маса, оттук цените и заплатите се вдигат, което стимулира икономиката, увеличава се производството и намалява безработицата. Изживява се период на икономически разцвет.

2. Държавите с отрицателен търговски баланс внасят повече, отколкото изнасят, следователно златото напуска границите им. Оттук паричната маса по необходимост се свива, падат цените и заплатите, производството намалява, а безработицата се увеличава. Навлиза се в икономическа криза, която се развива по низходяща спирала.

За сравнително кратката си история на съществуване, златният стандарт се изправя срещу две сериозни световни икономически кризи. Дългата

15 Първата фаза от глобализацията е от 1870 до 1912/1914 г., когато се използва същинския златен стандарт; втората е от 50-те до 80-те години на XX век, когато е в действие Бретънуудската система, привързваща долара към златото, а всички останали валути към долара, а третата от края на XX век до днес, когато е въведено еврото, подчиняващото се на принципите на златния стандарт.

депресия от 1873 до 1895 г. е първата проява на съвременна икономическа криза и подчертава цикличния характер на икономическите процеси, характеризиращи се с фаза на растеж, последвана от фаза на депресия. Докато кризите на феодалното общество се проявяват под формата на кризи на недостатъчното производство, новият тип криза е криза на свръхпроизводството. Недостатъчното търсене спрямо рязко увеличилото се производство, благодарение на Втората индустриална революция, предизвиква внезапен и катастрофален спад на цените. В селското стопанство падащите цени и жестоката конкуренция довеждат хиляди селяни до банкрут. Непрекъснато нарастващото количество непродадени стоки довежда до масови съкращения и в индустриалния сектор. Масовата безработица[16] и намаляването на заплатите на онези, които успяват да запазят работата си, на свой ред водят до намаляване на съвкупното търсене и оттам – на свиването на продажбите и спад на цените в една непрекъсната спирала. Невъзможността да се увеличава паричната маса поради приемането на златния стандарт от много индустриализирани страни, не позволява да се поддържа нивото на цените и дефлацията продължава цели две десетилетия.

Втората голяма световна икономическа криза е Голямата депресия от 30-те години на миналия век. Но докато при Дългата депресия от XIX век не се ражда и налага нова икономическа теория, поставяща под въпрос теоретичните постановки за „оздравяващия ефект" на политиките на строги икономии, то при Голямата депресия се появява икономистът Джон Мейнард Кейнс с отрезвяваща критика към либералната икономическа парадигма.

3.2 КЕЙНСИАНСТВОТО И БОРБАТА СРЕЩУ БЕЗРАБОТИЦАТА

„В дългосрочен период всички ще бъдем мъртви"
Дж. М. Кейнс (1924)

Голямата депресия е световна икономическа криза, която се разразява след краха на Нюйоркската фондова борса през 1929 г. и довежда до опустошителни последици както в богатите, така и в бедните страни. Личните доходи, данъчните приходи, печалбите и цените рухват, а международната търговия спада с над 50%. Банковите фалити до края на 30-те години само в САЩ са над 9000. Безработицата там нараства до 25%, а в някои страни до 33%. Засегнати са както индустрията, така и селските райони, където цените на земеделските продукти падат с около 60%. Тогавашният американски президент и минен магнат Хърбърт Хувър (1929-1933) води стандартна политика за ненамеса на държавата в икономиката и незаинтересованост спрямо безработните - Хувър силно вярва, че те трябва да разчитат основно на частната благотворителност. Изолиран от света на капитализма, Съветският съюз не е особено засегнат от депресията. Видимият имунитет на СССР към кризата затвърждава марксистката теория и подпомага разпространението на социалистическите идеи. Те с лекота се възприемат от милионите безработни в западните държави, където се засилват позициите на синдикатите, на социалистическите и на комунистическите партии. Все повече си пробива път идеята, че Съветският съюз е заслужаващ да се следва модел за изграждането на едно по-хуманно общество.

Тези настроения са сериозна заплаха за съществуването на самия капитализъм и новият президент Франклин Д. Рузвелт не може да остане безучастен. В своята встъпителна реч през 1933 г. заявява: „Най-големият ни приоритет е да осигурим работа на хората. Това не е нерешим проблем, ако се отнесем към него мъдро и смело. Трябва да действаме и то да действаме бързо." За първи път в историята на капитализма борбата с безработицата се превръща в главен приоритет, измествайки вниманието на политиците от приоритета на либералните теории за поддържането на стабилна валута. Безспорна причина за тази промяна е широкото разпространение на социалистическите идеи сред американското общество.

И действително, Новият курс бързо въвежда програми срещу безработицата.[17] Първата подобна инициатива започва веднага след встъпването в длъжност на Рузвелт през март 1933 г. Наречена „Граждански корпус за защита", тази програма е насочена към над два милиона безработни неженени мъже на възраст между 17 и 25 години. Подчинени на военна дисциплина, мъжете строят водни резервоари и мостове, прорязват обезопасителни линии през горите за защита от пожари, засаждат дървета, копаят езера и разчистват земи за къмпинги. През есента на 1933 г. е създадена Службата за обществена дейност. По тази програма само след един месец вече работят 2,5 милиона души, които по-късно достигат до 4 милиона. Работещите в службата обучават неграмотните, строят паркове, ремонтират училища и изграждат спортни игрища и плувни басейни. На някои се плаща, за да събират окапващите есенни листа. Плащат се и заплати на 3000 писатели и художници за дейността им. Най-голямата създадена програма срещу безработицата е Службата

16 https://www.jstor.org/stable/pdf/2114975.pdf

17 https://www.ushistory.org/us/49b.asp

по промишлено-строителни дейности с обществено значение. Тя назначава на работа близо 9 милиона американци, на които се възлага работа, отговаряща на техните таланти. Повечето средства се изразходват за държавно строителство на пътища и мостове, но се финансират дори художествени проекти. Такъв е проектът „Държавен театър", в който са наети актьори, за да изнасят пиеси из страната. Наемат се и служители, които да обикалят селските райони с пътуващи библиотеки. Всички програми за увеличаване на заетостта са финансирани чрез вдигане на данъците на най-богатите американци, като най-високата ставка на подоходния данък от 25% през 1932 г. достига до 94% през 1944 г.

Освен така важните програми за борба с безработицата, Рузвелт въвежда мерки, целящи излизане от дефлацията. Например, с президентския указ 6102 от 5 април 1933 г. се забранява на населението да притежава златни монети, златни кюлчета и златни сертификати. Държавата изкупува цялото злато на домакинствата и фирмите на цена от 20 долара за унция. Събирайки по този начин повече злато в трезорите на националната банка, държавата успява да напечата пари и да увеличи паричната маса в обращение, за да засили търговските сделки. В допълнение се пристъпва към обезценяване на долара чрез вдигане на цената на златото на 35 долара на унция. Надеждата на Рузвелт е така да засили износа и свързаното с него производство. Държавата освен това оказва подкрепа на цените на земеделската продукция, за да се предотврати по-нататъшно понижаване на жизнения стандарт на земеделските производители; развива и унифицира държавните помощи; регулира транспорта и обществените услуги; поставя банките и финансовите институции под държавен контрол; регулира отношенията между капитал и труд; създава пенсионна система и въвежда обезщетения за безработица.

Новият курс на Рузвелт утвърждава новата роля на държавата в икономическия живот. Теорията, която утвърждава незаменимата ѝ функция, принадлежи на английския икономист Джон Мейнард Кейнс и е изложена в основния му труд „Обща теория на заетостта, лихвата и парите" от 1936 г.

Кейнс идентифицира истинските причини за дълбоката криза в недостатъчното потребление на масите. Следователно, вместо да се намаляват заплатите, той вижда тяхното повишаване като успешна рецепта за предотвратяване на опасностите от бъдещ икономически колапс. Освен това смята, че лихвените проценти в период на рецесия трябва да се поддържат ниски, за да се улесни кредитирането на бизнеса, като същевременно се следи инвестициите да се правят в производствени дейности, а не в банкови спекулации. В крайна сметка, ако държавните програми за засилване на потребителското търсене и инвестиции не са достатъчни, за да се излезе от кризата, то е необходимо държавата да се превърне в основен потребител, засилвайки търсенето чрез обществени поръчки и други инструменти. Накратко, трябва да се водят политики, противоположни на остеритета, за да се избегне спускането по низходящата спирала на дефлацията. Това означава, че държавата трябва да нарушава баланса в бюджета и да задлъжнява без страх по време на криза толкова, колкото е необходимо. А натрупаните дългове, вярва Кейнс, с лекота могат да бъдат изплатени в последващия период на икономически растеж.[18]

Кейнсианската теория намира плодотворна почва в САЩ и Европа след кризата от 30-те години, като се превръща във властваща икономическа теория след Втората световна война до края на 70-те години. Именно в онзи период се изгражда т.нар. „социална държава", или „държава на благоденствието", благодарение на кейнсианската теория, залегнала зад прогресивните за времето си политики.

Привържениците на свободния пазар са принудени да признаят, че остеритетът води до задълбочаване на кризите в краткосрочен период, но силно вярват, че свободният пазар рано или късно намира своето равновесие. Затова твърдят, че ако оставим пазарът сам да се оправя, без да допускаме намесата на държавата, в дългосрочен период всичко ще си дойде на мястото. Именно на този аргумент Кейнс отвръща с историческата фраза: „В дългосрочен период всички ще бъдем мъртви". И наистина, какъв е смисълът да изискваме бездействие от човешкото общество, за да не навредим на идеализираното пазарно равновесие в необозримото бъдеще? Възможно ли е либералните теоретици да са загрижени не толкова за утопичния „свободен пазар", а за нещо съвсем различно? Нека видим какво ни показва историята.

3.3 ОСТЕРИТЕТЪТ В ЕВРОПА ДНЕС

Както се очертава, икономическата криза, предизвикана от пандемията, ще бъде по-дълбока и продължителна от световната финансова криза 2007-2008 г. В такава ситуация е от ключово значение каква е водещата икономическа теория към момента, тъй като именно тя ще определи икономическите политики. Както видяхме, целите на двете теории са противоположни – неолибералната си поставя за цел запазване на стойността на валутата, следователно изисква дефлационни

18 Кейнс, Дж. М, (1936) *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*

политики при криза, а кейнсианската цели запазване на заетостта с помощта на държавата и инфлационни политики.

Тези коренно противоположни цели – заетост или стабилна валута – представляват интересите на две ясно обособени обществени групи. Едните печелят от инфлацията, а другите – от дефлацията. От инфлацията печелят хората без спестявания и длъжниците. Обезценяването на монетата води до обезценяване на дълговете и много по-бързото им изплащане, като същевременно заплатите непрекъснато се увеличават и това допълнително спомага за бързото изплащане на дълговете.

Но докато инфлацията се отразява положително на работещите и на длъжниците, тя се отразява негативно на хората с фиксирани доходи – рентиерите, които се издържат от наеми или доходи от ценни книжа, и пенсионерите, ако държавата не индексира ежемесечно пенсиите спрямо инфлацията. Що се отнася до спестяванията, колкото по-големи са те, толкова по-големи загуби търпят. Затова е естествено най-богатите хора в едно общество да са и най-уплашените от инфлация. Икономистът Марк Блайт обобщава социалните последствия от инфлационните и дефлационните периоди в следната таблица:[19]

Таблица 1:
Последствия от инфлацията и дефлацията

Инфлация: **Рай за длъжниците през 70-те години**	**Дефлация:** **Рай за кредиторите днес**
Положителна инфлация	Постоянна дезинфлация
Трудовите доходи с най-висок дял от БВП в историята	Доходите от капитал с най-висок дял от БВП. Трудът е с малък.
Корпоративните печалби са най-ниски	Заплатите са най-ниски
Синдикатите са силни	Синдикатите са слаби
Неравенството е ниско	Неравенството е високо
Пазарите са национални	Пазарите са глобални
Финансовите институции са слаби, централните банки са слаби, парламентите са силни	Финансовите институции са силни, централните банки са силни, парламентите са слаби

Източник: *Марк Блайт*

Способност на инфлацията да стопява дълговете се отнася не само за хората, но и за държавите. С повишаването на цените и доходите, постъпленията от данъци в държавната хазна се увеличават и по този начин държавата изплаща много по-лесно задълженията си по държавните облигации, които са с фиксирана лихва. В своя статия от 2014 г. френският икономист Тома Пикети припомня: „Германия печели Наградата за амнезия, а Франция е втора след нея. През 1945 г. тези две страни имат държавен дълг над 200% от БВП. До 1950 г. той пада до по-малко от 30%. Как стана това? Да не би изведнъж да са създали бюджетни излишъци, с които са изплатили този дълг? Разбира се, че не! Само чрез инфлация и отказ да го изплащат, Германия и Франция се отърваха от дълга си през миналия век."[20] По същия начин с помощта на инфлацията през XX век Великобритания се отървава от държавния си дълг, който повече от два века надвишава 200% от БВП. Но за да може да се случи това, е необходимо валутата, в която се сключени дълговете, да бъде същата, която търпи инфлация – националната. Но днес съществува Европейският съюз с обща европейска валута. Как това променя картите на масата?

Като част от Европейския съюз, България е приела и споделя неговите икономически цели. Правилата на европейската икономическа политика са залегнали в Договора от Маастрихт от 1992 г., който полага основите на Европейския съюз такъв, какъвто го познаваме днес. Договорът проправя пътя за създаването на единна европейска парична единица – еврото. С него също така се създава Европейската централна банка (ЕЦБ) и се залага основната цел – да се поддържа ценова стабилност, т.е. да се защитава стойността на еврото. Очевидно в ЕС се следват либералните идеи и техните дефлационни политики.

В своята книга „Остеритетът – историята на една опасна идея" икономистът Марк Блайт определя общата европейска валута като де факто златен стандарт:

„Еврото днес също изисква дефлация и строги икономии, тъй като те са основният механизъм за регулиране на еврозоната. Макар еврото да не се конвертира в злато, изискването да може да се изплати държавният дълг изпълнява същата функция, като налага външно ограничение на политиките, така както го налага и златото преди осемдесет години. Всъщност еврото представлява дори още по-голямо ограничение от златния стандарт. Докато държавите, приели златния стандарт, по всяко време са могли

19 https://www.youtube.com/watch?v=9fP6YSCpm8g
20 https://www.eurotrib.com/story/2015/1/4/16244/52980

да „излязат от златото" – нямали са нужда да създават нова валута, за да го направят – „приемането на сделката веднъж и завинаги" – приемането на еврото – принуждава държавите да се откажат от старата си валута завинаги. Няма към какво да се върнат, което е още по-заробващо към това, което всъщност представлява златен стандарт без злато."[21]

Възприелите еврото като своя валута държави от една страна не могат да печатат пари – необходимото количество банкноти за всяка национална икономика се определят от ЕЦБ, - а от друга, не могат да се откажат от еврото. Това ги поставя в капана на остеритета и ги лишава от възможността да използват самостоятелна монетарна политика.

Но не само приелите еврото държави са принудени да спазват строги икономии – това е изискване и към останалите страни-членки на Европейския съюз. В Договора от Маастрихт от 1992 г. е записано, че Европейският съвет определя ясни насоки на икономическата политика и наблюдава и оценява икономическото развитие на държавите-членки. Сериозният дефицит в държавните бюджети трябва да се избягва и Съветът може да прави препоръки в тази връзка и да налага глоби в случай, че тези препоръки не са приложени на практика. Съгласно Пакта за стабилност и растеж, процедурата при прекомерен дефицит се задейства от критерия за дефицита или от критерия за дълга:

> *Критерий за дефицита: дефицитът по консолидирания държавен бюджет се счита за прекомерен, ако е по-висок от референтната стойност от 3% от БВП по пазарни цени;*
>
> *Критерий за дълга: дългът е по-голям от 60% от БВП и годишната цел за намаляване с една двадесета на дълга, надвишаващ прага от 60%, не е била постигана през предходните три години.*

Тези европейски принципи бяха въведени и в Закона за публичните финанси на България. Любопитен факт е, че в националния закон те са заложени като още по-рестриктивни. Така например, критерият за дефицита по Консолидирания държавен бюджет у нас е 2%, вместо три. Едва след избухването на коронакризата и свързаните с нея допълнителни държавни разходи, този процент е приравнен на европейските изисквания от 3% чрез изменение, влязло в сила от 17.11.2020 г. Същевременно другите европейски държави надигат глас срещу твърде рестриктивния критерий за 3% бюджетен дефицит и директно обявяват, че нямат намерение да го спазват. В крайна сметка принуждават Европейската комисия да се съгласи, че рестрикциите по отношение на дефицита няма да се прилагат по време на пандемията. В резултат от това решение на ЕК, което е пряко признание за необходимостта от увеличаване на държавните разходи по време на криза, средният бюджетен дефицит в ЕС се покачва от 0,5% през 2019 г. на 6,9% през 2020 г. През 2020 г. дефицитът на България е 4% - далеч под средния за ЕС – което означава, че за пореден път държавата твърде малко е подпомогнала населението си, макар да няма законодателни пречки да го направи. [22] Още повече, че държавният дълг на страната е вторият най-нисък в ЕС.

България не само е шампион по прилагането на остеритета чрез избягване на бюджетния дефицит, тя е и шампион по поддържането на ниски държавни разходи по Консолидираната фискална програма като процент от БВП – тоест, държавното участие в икономиката е ограничено по две различни линии. В чл. 28 от Закона за публичните финанси е определено, че разходите на държавата не бива да надвишават 40% от БВП. Тук е необходимо да отбележим, че подобно изискване за ограничаване на държавните разходи като процент от БВП не е заложено в европейските закони – вероятно, защото не би се одобрило от най-старите и влиятелни държави-членки на ЕС, които далеч надвишават този процент. Така например, средните държавни разходи в ЕС през 2019 г., последната година преди коронакризата, са 46,5% от БВП, а през 2020 г. са 53,1%. (Фигура 2). Такова самоограничение от страна на българския законодател трудно може да бъде обяснено с друго, освен със сляпа вяра в пазарния механизъм и убеждение, че преразпределителната и социалната функция на държавата са вредни.

---

21 Blyth, M., (2013) *Austerity: The History of a Dangerous Idea*

22 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10dd_edpt1/default/table?lang=en

Фигура 2:
Държавни разходи спрямо БВП в Европейския съюз - 2019 и 2020 г.

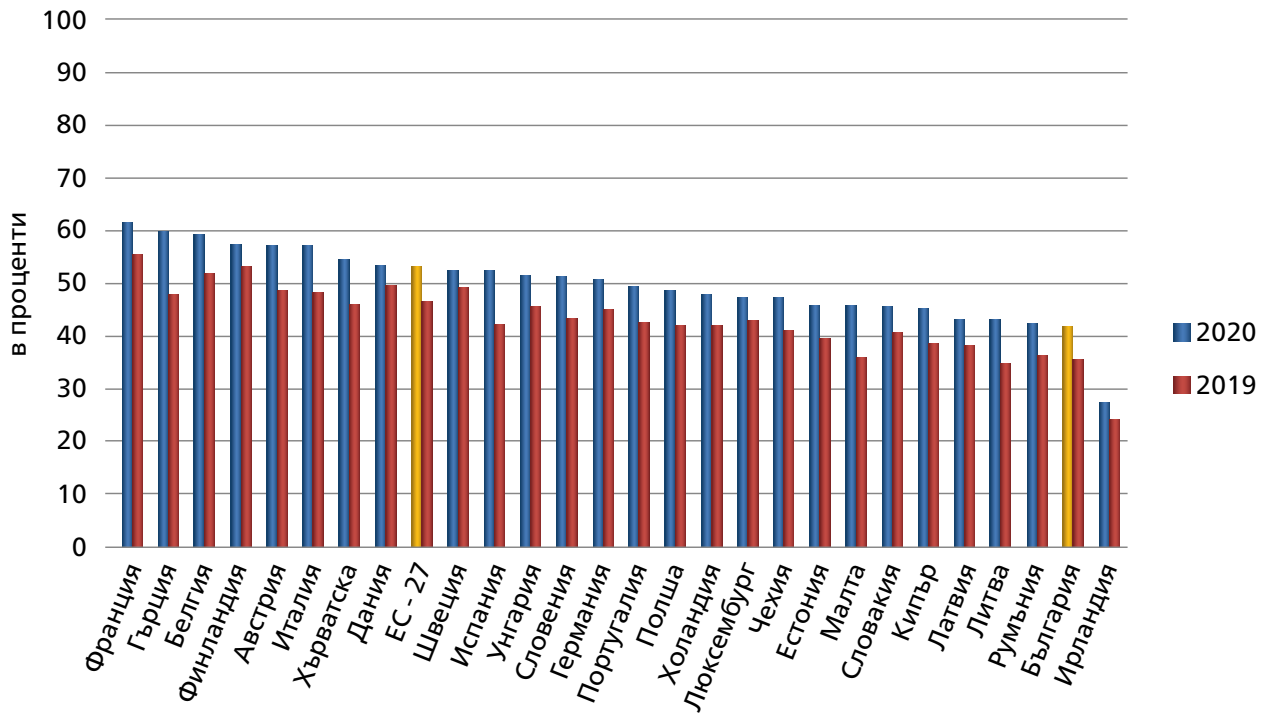

Източник: *Евростат*

Както виждаме, в Европейското и в българското законодателство е заложен остеритет. Но остеритетът не е нещо естествено и предопределено, а важи само дотогава, докогато желаят политиците. Така например, когато световната финансова криза засегна ЕС, всички правила бяха забравени и се пристъпи към спасяването на европейските банки. Средствата, които се наляха в тях, дойдоха от държавите, а не от Европейската централна банка и доведоха до многократно надхвърляне на позволените бюджетни дефицити. Банковите кризи в Гърция, Ирландия, Испания, Португалия и Италия бяха потушени чрез прехвърлянето на отровните активи на частните банки върху европейските граждани. В онзи момент Европейските институции не настояваха за спазването на критерия за 3% дефицит, а точно обратното – принудиха държавите да поемат дългове, за да спасят банките. Но веднага след като го направиха, отново щракна капанът на остеритета и ЕС настоя да се спазват правилата. На практика това доведе до прехвърляне на частните задължения на банките върху обществото, от което се изиска да затегне коланите, за да изплати тези задължения. По този начин остеритетът се превръща в политика за преразпределение на богатството отдолу нагоре, като същевременно засилва възникналите кризи, вместо да ги прекрати. От него, както и досега в историята, печелят държавите с икономики, ориентирани към износа, и кредиторите. Същевременно цената, която заплаща обществото, е огромна.

4

КОРОНАКРИЗАТА И ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОЛИТИКИ

Както видяхме, заложените в основните договори на Европейския съюз принципи за фискална и монетарна политика не позволяват да се прилагат прогресивни икономически политики от кейнсиански тип. Но това не означава, че тези принципи са недосегаеми и не подлежат на преразглеждане – необходимо е единствено политическо желание. Под натиска на различни обществени групи, политиците биха могли да променят своите приоритети, както се е случвало много пъти в историята. Така както страхът от разпространението на социалистическите идеи през 30-те години на XX век е довел до създаването на западните „държави на благоденствието“, така страхът от социални безредици под натиска на поредната капиталистическа криза би убедил политиците с лекота да наложат нов набор от прогресивни политики днес. При избухването на коронакризата беше ясно, че пазарът е неспособен да се справи с нея и че ще бъде необходима силна държавна намеса. Именно затова се стигна до бързото замразяване на критериите на Маастрихт. Както отбелязахме в предишната глава, България не се възползва достатъчно от европейското разхлабване на правилата. За разлика от повечето европейски държави, нашата насочи основните помощи към бизнеса, вместо към населението, а най-уязвимите на практика не получиха никаква помощ.[23] Вече изминаха близо две години от началото на пандемията и все още се намираме насред здравна и икономическа криза. Безспорно ще продължим да се опитваме да се справим с тези кризи. Но преди да очертаем възможните бъдещи прогресивни политики, е необходимо да си изясним какво сме научили за коронавируса досега и какво бихме могли да очакваме от него.

4.1 КАКВО ЗНАЕМ ЗА КОРОНАВИРУСА ДНЕС[24]

Преди появата на SARS-CoV-2 са установени само 6 други коронавируса, поразяващи хората. Четири от тях предизвикват обикновени настинки, като човешкият организъм не може да изгради срещу тях дълготраен имунитет. Петият е SARS-CoV-1, появил се през 2002 г. в южните части на Китай и причиняващ заболяването ТОРС (Тежък остър респираторен синдром). Макар срещу него да няма открита ваксина или лекарство, SARS-CoV-1 е елиминиран успешно чрез изолация и карантина, благодарение на две обстоятелства – първо, високият му леталитет[25] (CFR=10), който води до самоограничение на заразата, и второ, обстоятелството, че е най-заразен при тежко болните пациенти, което обикновено настъпва през втората седмица от болестта. Този забавен инфекциозен период означава, че карантината е високо ефективна – хората, които са се изолирали преди петия ден на болестта си, рядко я предават на други. Шестият коронавирус, поразяващ хората, е MERS, появил се през 2012 г. Той е с още по-висок леталитет (CFR=34) и „не е елиминиран, но не е особен проблем, тъй като не се предава лесно от човек на човек“[26].

SARS-CoV-2 е седмият коронавирус, поразяващ човека. Появява се в края на 2019 г. в Китай и при-

23 Григорова, В., Димитров, М., Примова, Ст., *Анализ на социално-икономическите мерки за справяне с коронакризата в България*, Фондация Фридрих Еберт България https://bulgaria.fes.de/fileadmin/user_upload/documents/publications/Analiz_Socialno_ikonomicheski_merki_Covid19_01.pdf

24 Тази част на анализа представя гледната точка на молекулярния и еволюционен биолог от Департамента по генетика в Университета в Станфорд Георги Маринов.

25 Леталитет: показател, обикновено обявяван в проценти или промили, с който се изразява съотношението на броя на смъртните случаи спрямо общия брой на заразените.

26 Маринов, Г., *Локдаун за последно или до безкрай?*, 2021 https://blsbg.com/bg/lokdaun-za-posledno-ili-do-bezkrai_p10233.html

чинява болестта Ковид-19, като се явява наследник на SARS-CoV-1 и се различава от него по три основни характеристики: няколко пъти по-ниска леталност (CFR≈1), дълъг пресимптоматичен инкубационен период и асимптоматично предаване. Вирусът се предава аерозолно и е силно заразен, което означава, че „би инфектирал на практика цялата популация за много кратък период от време, ако нещата се оставят на естествения им ход."[27] Макар леталността му да е около 1%, той нанася в значително по-голям процент преболедували дълготрайни поражения на органите и сериозни вреди на самата имунна система. Но вероятно най-големият проблем от гледна точка на обществото като цяло, е, че ***не дава дълготраен имунитет*** и се очаква да реинфектира десетки пъти един и същи човек.[28]

Коронавирусите мутират бързо, като мутациите им се улесняват от обема на разпространението им. Според молекулярния биолог Георги Маринов,[29] „еволюцията на следните три характеристики [на вируса] до момента се осъществява едновременно, често от едни и същи мутации : 1. Повишена заразност[30] 2. Повишена вирулентност[31] 3. Резистентност към съществуващи антитела." Това означава, че съществува реалната възможност разработените до момента ваксини скоро да станат напълно неефективни.

Когато избухна пандемията от SARS-CoV-2, широко се тиражираше идеята, че ще се постигне групов имунитет, след като 70% или повече от населението се срещнат с вируса. Това може да се определи единствено като „пожелателно мислене", тъй като още тогава беше видно от историческите примери, че по отношение на коронавирусите никога не е постиган групов имунитет – при четири от тях се наблюдават редовни и безкрайни реинфекции, един е бил елиминиран чрез изолация и карантина, а последният (MERS) не може да се прехвърля лесно между хората, поради което не се приема за толкова опасен, но така или иначе не е създаден групов имунитет срещу него.

Някои държави първоначално избраха стратегията на „естественото постигане на стаден имунитет" (Великобритания, Швеция),[32] [33] обявявайки, че няма да се опитват да ограничат разпространението на вируса, а ще разчитат възможно повече хора да се заразят, за да изградят имунитет. Много скоро след това, предвид огромния брой заразени и починали, тази стратегия беше изоставена и се премина към класическите тактики за ограничаване на пандемията – контрол на границите, социална дистанция и локдауни. Днес, близо две години след появата на SARS-CoV-2 и въпреки появата на няколко ваксини срещу него, става все по-очевидно, че стаден имунитет едва ли може да се постигне на този етап, освен ако не се открие стерилизираща ваксина – нещо, което няма причина да вярваме, че ще се случи в обозримото бъдеще.

Понастоящем в ЕС са одобрени 4 ваксини[34] срещу новия коронавирус, но нито една от тях не е стерилизираща – те не спират разпространението, макар да спомагат за по-лекото преминаване през болестта и намаляването на леталността. С течение на времето тяхната ефикасност намалява, поради което са наложителни допълнителни дози, като към момента не знаем дали и кога вирусът ще еволюира към пълна резистентност спрямо тях. На практика съществуващите ваксини не са способни да спомогнат за създаването на стаден имунитет и оттук за елиминацията на вируса. Това може да звучи плашещо, но само ако не осъзнаваме, че ваксините не са задължително условие за прекратяване на пандемията. Тя може да бъде овладяна и чрез класическите методи – проследяване на веригата, масово тестване за откриване на всички заразени, карантиниране на влизащите в страната лица, изолация на заразените и контактните на тях лица. В този процес помагат носенето на маски, спазването на социална дистанция и ваксинацията (при наличието на ваксини), но най-вече частичен или пълен локдаун за цялостно овладяване и елиминация на огнищата.

Европейските държави понастоящем прилагат различни противоепидемични мерки в борбата си срещу последната вълна. Повечето от тях се ориентираха към изискването на зелен сертификат, удостоверяващ завършен курс на ваксинация. Някои държави задължиха медицински

27 Пак там.
28 Пак там.
29 Пак там.
30 Заразност (контагиозност) е способността на причинителя на дадена болест да преминава от болен на възприемчив индивид.
31 Вирулентността е степента на патогенност на микроорганизмите в човешкото тяло. Тя определя склонността на микроорганизмите да навлизат в тъканите и клетките и определя колко тежко протича заболяването при индивида, който е инфектиран. Причинителят може да бъде високо контагиозен, но слабо вирулентен (напр. настинка) и обратно (напр. Ебола).

32 https://www.ft.com/content/20e6bf0b-853c-46cf-9f9b-e1d4351368be
33 https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-67362031924-3/fulltext
34 Пфайзер-Байонтех, Астра Зенека, Модерна и Янсен

работници, учители и други групи служители, да се ваксинират. Други наложиха зелен сертификат за посещение на обществени обекти, Италия го изисква и за частни (всички работни места). На 20.11. 2021 г. Австрия обяви, че въвежда задължителна ваксинация за цялото население от 1 февруари 2022 г. Очевидно повечето противоепидемични мерки в ЕС са предимно в посока ваксинация на населението.

По този повод микробиологът Георги Маринов изказва опасения, че наличието на ваксини и откриването на лекарства ще доведат до повече жертви от онези, които ще спасят директно, защото ще послужат за оправдание на политиците да не предприемат единствените мерки, които имат смисъл, а именно, стратегията за пълна елиминация на вируса. Тази стратегия е известна под наименованието „Ковид нула" и се следва от много малко държави – Китай, Хонконг, Тайван, Макао, Бутан и Северна Корея.

Опити за проследяване на веригите на заразата в западните страни на практика вече не се правят. Локдауните се представят като твърде вредни за икономиката и поради това нежелателни, като се омаловажава безспорният им положителен ефект за опазване на общественото здраве. В дългосрочен период най-вероятно икономическите ползи от стратегията Ковид нула ще се окажат по-големи от загубите. Такова поне е убеждението на една от най-силните икономики в света – Китай. Заслужава си този въпрос да бъде изследван в бъдещи анализи.

4.2 ПРОГРЕСИВНИ ПОЛИТИКИ В ПАНДЕМИЯТА

„Зараза или глад – това не е избор"
Солидарна България, 2020 г.

Трябва да се има предвид, че силата и посоката на икономическите мерки са тясно зависими от разпространението на вируса и противоепидемичните мерки за неговото овладяване. Така например, при един локдаун е задължително да се помисли за директни помощи за домакинствата. Очакваната продължителност на здравната криза също оказва своето влияние върху икономическите политики. От друга страна се наблюдава и обратната зависимост – изборът на икономически политики влияе на избора на противоепидемични мерки. Така например, едно държавно управление, нежелаещо да подпомага населението финансово, ще направи всичко по силите си да не въвежда противоепидемични мерки като частичен или пълен локдаун. Тази диалектична зависимост се дължи на сблъсъка на два противоречащи си приоритета – общественото здраве и икономиката. Тя няма да може да се реши докато обществените ценности не се подредят по ясен и безспорен начин от политическите сили. В някои страни тези приоритети вече са обявени и се водят политики в съответствие в тях. Така например, повечето бедни африкански държави не водят никаква борба с вируса, сякаш той не съществува. Причината е, че те не могат да си позволят силна държавна намеса в икономиката, поради липса на финансови ресурси. На другата крайност е Китай, където на първо място е поставено общественото здраве и се прилага стратегията Ковид нула. В повечето развити държави политическото лутане между здравето и икономиката продължава. Това се дължи на либералната идеология за остеритет, залегнала зад икономическите политики през последните 40 години.

Изборът „зараза или глад" звучи нечовешки и колкото по-скоро се отървем от него, толкова по-скоро ще излезем от здравната и икономическата криза. За да го направим, се нуждаем от ясно разчертани прогресивни политики, поставящи хората преди печалбите. Прилагали сме ги в миналото, можем да ги приложим и сега. При наличие на политическо желание, прогресивните политики биха позволили да се осъществи сериозната здравна стратегия Ковид нула, чрез която биха се спасили хиляди човешки животи.

4.2.1 Реформи в здравната система

На 9 ноември 2021 г. министърът на здравеопазването д-р Стойчо Кацаров се обърна със следното изявление към участниците в годишното издание на форума „Иновации и добри практики в здравния сектор", организиран от в-к „Капитал".[35]

> *„Медицината е **икономиката** на бъдещето. … Човечеството ще отделя все повече средства и ресурси за здраве. … Ако искате да инвестирате парите си, здравеопазването е подходящото **място за дългосрочни инвестиции.** … За да имаме иновации и нашата страна да не изостава в глобалния процес, а дори да бъдем в първите редици, има две начални условия – **да осигурим свобода на предприемачеството** и да изградим правова държава, така че **някой да не ти открадне изобретението**. За да дадем свободата в здравната ни система да се внедряват нови технологии, тя*

35 https://www.mh.government.bg/bg/novini/aktualno/ministr-kacarov-za-da-sme-sred-prvite-v-inovaciite/

*да трябва **да се либерализира, да махнем ненужните ограничения, лимити и регулации.** Така тя ще работи по-ефективно и пациентите ще получават качествена и навременна медицинска грижа срещу по-ниско заплащане. Нужна ни е честна **конкуренция между лечебните заведения**, да имаме **повече от една здравноосигурителна каса, болниците да станат публични компании и да излязат на финансовите пазари**, където всеки ще може да закупува акции и по този начин да стане инвеститор в здравеопазването. Добре е да имаме **борса за лекарства, за медицински изделия**, като тези и други инструменти на пазарната икономика могат да създадат условията, така че в нашата здравна система да има повече иновации, а България да се нареди в първите държави с иновации в сектора. За да стане това в близкото бъдеще, промените трябва да се направят сега".*

Тук е мястото да припомним, че Стойчо Кацаров беше зам.-министър на здравеопазването в правителството на Иван Костов в периода 1999-2001 г., когато беше извършена реформата в българското здравеопазване, превърнала здравните заведения в търговски дружества. Видно от цитираната реч, идеята му за здравна реформа пред лицето на коронакризата следва същата посока и включва бърза и цялостна приватизация на българското здравеопазване и подчинението му на пазарните принципи.

Но ефектите от подобна реформа могат да се видят именно при борбата с коронавируса, например в Италия. Целият свят беше потресен от факта, че най-богатият регион в Европа (Ломбардия) даде най-много жертви в първата вълна от пандемията. Множество анализи[36] оттогава доказаха, че това се дължи именно на извършената в региона приватизация на здравеопазването, довела до най-ниските нива на достъп до здравеопазване, високо доплащане от страна на пациентите и хронична липса на кадри.

„Няма повече време за губене." – призовават Роза Паванели и Росела де Фалко[37] – „Не можем да чакаме следващата пандемия или следващата катастрофа: световните лидери са призовани да се поучат от неуспехите на пазарното здравеопазване в Ломбардия и други части на света, и да премахнат засилващия се натиск за приватизация на здравеопазването, който нарушава правото на здраве навсякъде. От пепелта на тази трагедия можем да изградим един нов свят, основан на системи за обществено здравеопазване, гарантиращи правата на човека."[38]

Речта на министър Кацаров противоречи на всичко онова, което трябва да се направи, за да се разрешат актуалните проблеми в българската система на здравеопазване. Трите най-важни съществуващи проблема, които се нуждаят от решение, са: 1. Ограничен достъп до здравеопазване 2. Високи доплащания от страна на пациентите 3. Хронично недофинансиране на системата[39]. Видно от речта на министър Кацаров, предложените от него реформи биха довели до задълбочаване на изредените проблеми. Ако искаме да ги разрешим, бихме могли да се поучим от опита на държавите с най-добрите здравни резултати в света.[40] А те си приличат именно по това, че са отредили главната роля в здравеопазването на държавата и са ограничили максимално ролята на пазара.

4.2.2 Подпомагане на търсенето

Според кейнсианската теория, причина за трудното излизане от икономическите кризи е недостатъчното съвкупно търсене, при което се задейства низходящата дефлационна спирала. Съвкупното търсене е съставено от четири елемента – разходите на домакинствата, инвестициите на фирмите, държавните разходи и износа. В условията на коронакриза няма как да се разчита на търсенето на другите държави, което бележи спад навсякъде. Затова износът не би могъл да разреши проблемът със спада на търсенето. По отношение на фирмите, очевидно това не е период, пораждащ оптимистични очаквания в предприемачите. Инвестициите естествено спадат и имат смисъл в ограничен брой сектори – куриерски услуги, електронна търговия и подобни.

При тази ситуация може да се въздейства върху търсенето на домакинствата и държавните разходи. Пандемията сериозно се отразява на доходите на домакинствата, които все по-трудно успяват да покрият разходите си. Платените годишни

---

36 https://www.openglobalrights.org/a-cautionary-lesson-from-italy-commercialization-of-healthcare-can-kill/?lang=Italian

37 Роза Паванели е генерален секретар на световния съюз на профсъюзите Public Services International (PSI), представител на синдикатите, здравните работници и обществените служби към Комисията на високо ниво на ООН за здравна заетост и икономически растеж (ComHEEG). Росела де Фалко е ръководител на програмата за право на здраве в Глобалната инициатива за икономически, социални и културни права (GI-ESCR).

38 Пак там. Превод на автора.

39 Пенкова, Д. *Ковид-19: Белези и недъзи на българското здравеопазване*, Фондация Фридрих Еберт България https://bulgaria.fes.de/fileadmin/user_upload/documents/publications/2021/COVID_19_Belezi_i_nedazi_na_balgarskoto_zdraveopazvane_WEB_BG.pdf

40 https://www.who.int/healthinfo/paper30.pdf

отпуски и обезщетенията за безработица вече са изчерпани за голяма част от работната ръка. Поддържането на доходите в такава ситуация е сериозно предизвикателство, особено при необходимост от въвеждане на локдаун. Имайки предвид еволюцията на вируса и реалната възможност разработените до момента ваксини скоро да станат напълно неефективни, би трябвало предвидим политики именно в посока на затваряне на икономиката като най-ефективен инструмент за прекъсване на вълните и спасяване на човешки животи. Постепенно ще наблюдаваме връщане към локдауните в редица развити държави. Австрия, например, отчита 65,4% ваксинирано население, но въпреки това бе принудена да въведе пълен локдаун от 22 ноември 2021 г. след рязкото увеличения на случаите в поредната вълна. Очаква се в близките дни и Германия да предприема подобна мярка.

Възниква въпросът по какъв начин може да се подпомогне населението, за да покрива основните си разходи и чрез тях да поддържа търсенето. Българската държава избра изплащането на помощи за допълване на доходите на засегнатите работници, като го извърши през фирмите, вместо чрез директни плащания към работниците. Липсата на изисквания за разпределението на средствата по държавните програми доведе до подпомагане на фирми, които през 2020 г. отчетоха повече печалби от 2019 г. и си разпределиха сериозни дивиденти, като същевременно не се гарантира, че държавните помощи са достигнали до служителите.[41] Необходимо е да се преразгледа и начинът на изплащане, за да не се допускат подобни ситуации и в бъдеще.

Веднага след въвеждането на извънредното положение в България, Сдружение „Солидарна България" предложи пакет от мерки в тази посока по примера на други европейски държави:[42]

Гарантиране на заплатите – създаване на фонд за всички работещи във фирми, които ще се наложи да спрат временно дейността си. Фондът трябва да гарантира заплащането на заплати на прогресивен принцип: 100% за заплатите до 800 лв., 80% до 1500 лв. и 60% за заплати до 2500 лв.

Стимулиране на работата от вкъщи и разяснения за правните възможности. Част от работодателите вече приложиха тази мярка. Други отказват, макар характерът на дейността да го позволява, или не знаят как да оформят юридически промяната на работното място.

Поемане на разходи за детегледачка, когато родителят не може да си остане вкъщи. Италия дава по 600 евро на семейство и по 1000 евро за семейство на лекари, които не могат изобщо да се прибират вкъщи при децата си. Недостигът на детегледачки може да се запълни с наемане на студенти и/или работници, чиито фирми са преустановили работа временно.

Създаване на алтернативна заетост за работници и служители с рискови заболявания (сърдечно-съдови, диабет, хипертония, белодробни, ракови болести), която да редуцира опасността хората да се заразят с коронавирус. При невъзможност да се ограничат контактите им, да бъдат поставени под карантина до 29 март, а при необходимост – и по-дълго.

Изплащането на данъци и осигуровки от страна на самоосигуряващите се лица да бъде отложено в следващите 2-3 месеца. В следващия един месец те няма да имат никакви доходи, за да могат да правят вноски.

Изплащането на жилищни кредити за основен дом и бързите кредити да се замрази при намаляване на приходите от заплати в домакинството за срока на кризата.

Отлагане на плащането на битовите сметките за 2-3 месеца, след което приемане на разсрочено плащане.

Инвестиции в изграждане на държавни производствени предприятия след края на кризата. Една от положителните страни на настоящата пандемия е осъзнаването на нуждата от местно производство, което да ни направи по-независими от външни пазари.

Спешни мерки срещу спекулата! Оценяваме значението на публичното представяне на българските производители на храни и хранителни продукти. Но редом с това трябва да се вземат мерки за налагане на таван на цените на стоки като маски, гелове за дезинфекция и др. по подобие на Франция.

---

41 Български институт за правни инициативи (2021) *Прозрачност и ефективност на публичните средства за справяне с COVID19 в България.*

42 https://solidbul.eu/%d0%b7%d0%b0%d0%b4%d1%8a%d0%bb%d0%b6%d0%b8%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%bd%d0%b8-%d1%81%d0%be%d1%86%d0%b8%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%be-%d0%b8%d0%ba%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%bc%d0%b8%d1%87%d0%b5%d1%81%d0%ba%d0%b8/

Тези или подобни мерки би трябвало да се разгледат от управляващите, за да се създаде дългосрочен и работещ план за поддържане на доходите на населението.

Увеличаването на държавните разходи е от основно значение за нарастването на съвкупното търсене и излизането от кризата. Подобна здравна криза и необходимостта от периодично въвеждане на локдауни увеличават нуждата от редица дейности както за подпомагане на битката с вируса, така и за гарантиране на редица услуги за населението в периодите на замразяване на икономическата активност. Така например, куриерските услуги при извънредното положение бяха толкова търсени, че се образуваха дълги опашки пред куриерските офиси, доставките се забавяха и се вдигнаха цените на услугите. В същия момент, в който частните куриери отчитаха огромно нарастване на дейността, държавното предприятие „Български пощи" отчита най-големият брой служители в страната, за които е използвана помощта по мярката 60/40. Имайки предвид, че множество фирми ограничиха продажбите си, тъй като не можаха да се организират, за да доставят поръчки, направени онлайн, ако беше предприета цялостна политика за засилване на дейността на „Български пощи", от една страна щеше да се запази заетостта на служителите без необходимост от държавна помощ, а от друга – щяха да се ограничат загубите на оборот на малките фирми. Държавата можеше да рекламира „Български пощи" като основен куриер, да гарантира с нейна помощ доставките в страната и да съдейства за запазването на ниски цени на куриерските услуги.

Очевидно е, че някои държавни предприятия, чиято дейност има висок потенциал именно в пандемична ситуация, не само не са се възползвали от нея, но и са ползвали компенсации, за да запазят заетостта на служителите си. Това е следствие от дългогодишното неглижиране на въпросните компании и позицията им на българския пазар, което налага спешни мерки за оползотворяване на съществуващия потенциал в обществен интерес.

Не само куриерските, но и редица други услуги трябва да бъдат гарантирани в периодите на локдаун, като очевидно българските частни фирми твърде бавно се реорганизират, за да отговорят на нуждите на населението. Така например редица здравни заведения разчитат на доброволци (например, санитари, хигиенисти и др.), които биха могли да бъдат наети от държавата чрез програми за заетост. Нужни са услуги в помощ на възрастни, болни или карантинирани лица – готвене, пазаруване, домашни грижи. В редица държавни служби липсва персонал и поради това държавата не е способна да осъществява елементарен контрол за спазването на законите (РЗИ, НАП, ГИТ). Хроничен е недостигът и на социални работници, крайно необходими не само при криза, но и в периоди на икономически растеж.

По примера на Новия курс на Рузвелт могат да бъдат създадени програми за заетост, които да гарантират стабилност на доходите на работещите в периода на пандемията и след това.

4.2.3 Финансиране на политиките

Една от основните причини за идеологическата битка срещу участието на държавата в икономическия живот, е страхът на собствениците на финансови активи от начина, по който държавата ще реши да финансира своите разходи. Тя би могла да ги финансира по три начина: 1. Чрез печатане на пари 2. Чрез вдигане на данъците 3. Чрез поемане на държавен дълг.

Печатане на пари

Монетарната политика на една държава се извършва чрез два инструмента на централната банка: определяне на лихвените проценти и печатането на пари. В периоди на криза чрез намаляване на лихвените проценти се очаква да бъдат раздавани повече заеми, които да се използват за инвестиции и потребление. По такъв начин се засилва търсенето и се създават условия за икономически растеж. Въпреки че след световната финансова криза от 2008 г. Европейската централна банка намали лихвените нива почти до нула, за да осигури евтин достъп до средства за банките, кредитирането остана ограничено, компаниите не инвестираха, а хората не увеличиха потреблението си. Това се изрази в слаб икономически растеж и липса на нови работни места. Така единият инструмент на монетарната политика на практика не даде резултати.

Вторият инструмент на централните банки е печатането на пари и вливането им в икономиката с цел да нарасне паричната маса и да се увеличат търговските сделки, което да доведе до покачване на цените и заплатите, тоест да се предизвика инфлационният процес, спомагащ за излизането от кризите. Този инструмент доскоро не се използваше от Европейската централна банка поради причините, които изтъкнахме в теоретичната част на анализа – еврото е вид „златен стандарт" и основната икономическа цел на ЕС е то да се запази стабилно. И тъй като прекомерното печатане на пари би могло да предизвика твърде висока инфлация, ЕЦБ не си позволяваше да го прави. Но през 2015 г. гуверньорът

на ЕЦБ Марио Драги лансира първата програма за количествени улеснения, представляваща изкупуване на държавни или корпоративни облигации. Като купува дългови финансови инструменти, Европейската централна банка на практика печата пари: по банковите сметки на институциите, които продават облигации на ЕЦБ, се появяват налични средства. Надеждата е тези средства да бъдат използвани за инвестиции или потребление и така те да увеличат растежа и заетостта. Но вместо да се случи това, новосъздадените пари бяха използвани от банките и техните корпоративни клиенти не за инвестиции или потребление, а за обратно изкупуване на акциите[43] на собствените им корпорации. Така и вторият инструмент на монетарната политика се оказа неефективен в този конкретен случай.

След избухването на коронакризата, Федералният резерв започна именно такава политика – закупуване на облигации в неограничен размер, за да се поддържат ниски разходите за заеми и за да се гарантират кредитни потоци към корпорации и държавна и местни власти. Тези нови пари бяха използвани в САЩ за разходи в здравната система, както и за изплащане на помощи на цялото население директно в личните банкови сметки.

Тази идея за прогресивна монетарна политика се защитава и от гръцкия икономист Янис Варуфакис, който апелира за въвеждане на гарантиран минимален доход за населението, който да се финансира от новосъздадените пари, като за избягването на твърде висока инфлация препоръчва сериозно данъчно облагане на високата средна класа и богатите.[44] Решението дали да се пристъпи към подобна монетарна политика трябва да бъде взето от Европейската централна банка. Дали тя ще реши да поддържа търсенето като финансира домакинствата така, както направи с банките и корпорациите чрез програмите си за количествени улеснения, предстои да видим.

Данъчна реформа

Както видяхме, Новият курс на Рузвелт и прогресивните икономически политики в цяла Западна Европа след Втората световна война са финансирани в голяма степен от силно прогресивни данъци. И до днес подоходните данъци в развитите страни са прогресивни.

На **фигура 3** е представен делът на основните групи данъци в общите данъчни приходи за 2020 г. Вижда се, че в Европейския съюз осигурителните вноски, преките и косвените данъци заемат по приблизително една трета от постъпленията. В България данъчната система е коренно различна - основният дял в бюджетните приходи заемат косвените данъци (50%), които по самата си същност са регресивни. Това означава, че бедните плащат по-висок дял от своите доходи под формата на косвени данъци, отколкото богатите. Преките данъци тежат едва 19,1% в общите приходи, а вноските в социалното осигуряване в България са с 5,6% по-малка тежест от средното за Европа. Наличието на максимален осигурителен доход[45] превръща и осигурителната система в регресивна.

43 Чрез обратното изкупуване на акции се повишава изкуствено тяхната цена, въпреки че компанията не е променила по никакъв начин нито дейността си, нито реалния физически и човешки капитал, с който разполага.

44 https://www.project-syndicate.org/commentary/progressive-recipe-for-monetary-policy-tightening-by-yanis-varoufakis-2021-10

45 Върху доходите над определения чрез закон максимален осигурителен доход (3000 лв. на месец през 2021 г.) не се плащат осигуровки.

Фигура 3:
Дял на различните видове данъци в общите данъчни приходи в ЕС-27 и България, 2020 г.

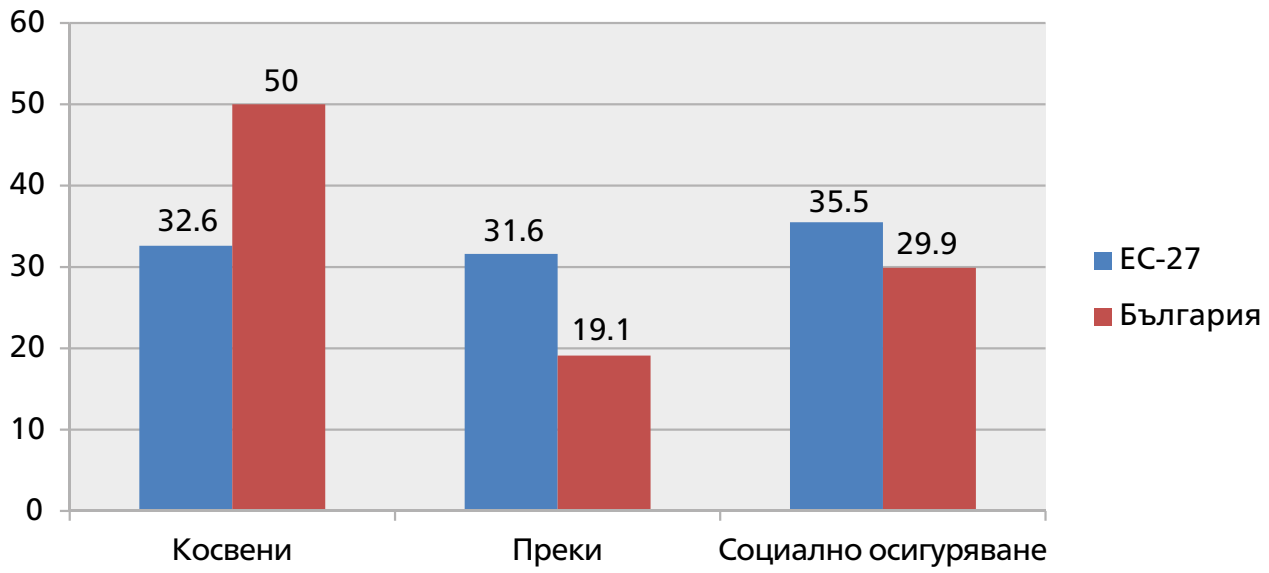

Източник: *Евростат*

България е държавата с най-голямо неравенство в Европейския съюз с тенденция към задълбочаване, именно поради регресивността на данъчно-осигурителната система. За да се противодейства на тази тенденция, е необходимо:

1. Тежестта на осигурителните вноски да стане пропорционална на получаваните доходи. Това означава да се премахне максималният осигурителен доход. Ако тази цел се реализира, ще спре онова нарастване на неравенството, което се дължи на регресивността на осигурителната система.

2. За да се неутрализира неравенството, създавано от косвените данъци, е необходимо въвеждането на прогресивни данъци върху доходите.

3. Нужно е да се уравновесят дяловете на видовете данъци към общите данъчни приходи, по подобие на тези в Европейския съюз. Целта е тежестта на косвените данъци в бюджета значително да се намали. Това може да се постигне като от една страна се изпълнят условията по т. 1 и 2, а от друга - като се въведат по-ниски ставки на ДДС върху определени стоки и услуги и се въведе контрол за съответното намаляване на крайните им цени.

Ако тези условия бъдат изпълнени, неравенството ще спре да нараства и ще се запази на сегашното ниво. Имайки предвид днешната структура на данъчната система, дори само спирането на растежа на неравенството представлява голяма крачка напред, тъй като в момента вертикалното преразпределение на доходите се извършва в посока отдолу нагоре – от по-бедните към по-богатите. А ако желаем да бъдем по-амбициозни и да се стремим не просто към запазване на сегашното ниво на неравенство, но и към неговото смекчаване, то има само един начин, за да го постигнем – да направим подоходните данъци силно прогресивни.

България от години се нуждае от реформа на данъчната система, за да се доближи до европейските стандарти. Коронакризата би могла да се окаже добра причина, за да се пристъпи към необходимата реформа.

Държавен дълг

Държавният дълг е един от най-често използваните начини на финансиране на кейнсианските политики. Причината да бъде така е яростната борба на най-богатите слоеве на населението срещу високите данъци и не особено благосклонното им отношение към печатането на пари, пораждащо инфлация, която стопява част от богатството им. Тук трябва да припомним казаното в третата част на анализа – богатите принципно не желаят кейнсиански политики. Но когато политиците са твърдо решени да прилагат такива, то усилията на лобитата се пренасочват към начина на финансиране на въпросните политики в посока на държавните заеми.

Причините това да е най-предпочитаният от тях начин на финансиране са две – първо, държавните заеми се изплащат в бъдещето, често в далечното такова, второ, съществува голям шанс сключените дългове да бъдат изплащани от някой друг – или от бъдещите поколения, или от по-бедните.

Така например, ако необходимите на България финансови средства за излизане от коронакризата се придобият под формата на държавен дълг и съ-

щевременно не се реформира данъчната система към прогресивна, то тези дългове ще тежат повече върху плещите на бедните – защото у нас бедните плащат по-висок процент данъци и осигуровки от богатите. В същото време богатите се борят да получат възможно повече държавни помощи чрез своите фирми. Така се стига до абсурдната ситуация най-бедните да заплащат помощи на богатите.

Тук трябва да отбележим големите предимства на финансирането чрез държавен дълг. То позволява да се борави със значително повече средства, отколкото биха могли да се получат от данъци, и следователно могат да се реализират повече държавни програми. Освен това, средствата се получават много по-бързо и техният обем е много по-сигурен. Събирането на данъци се прави в определени периоди и не се знае колко ще бъдат в крайна сметка. Но независимо от предимствата, ако това финансиране не се комбинира с една прогресивна данъчна система, неминуемо ще се стигне до засилване на неравенството и обществено недоволство. Ето защо промяната на данъчната система е задължителен елемент в бъдещите икономически реформи.

5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

„Само кризата – реална или привидна – може да предизвика същинска промяна. Настъпи ли криза, мерките, които биват предприети, се обуславят от наличните идеи.“

Милтън Фридман (1962: ix)

Строгите икономии по време на криза никога не са давали обещания резултат на практика, а именно бързо и безболезнено излизане от кризата. Да, те биха могли да доведат до излизане от криза, но само с цената на огромни социални жертви за сметка на най-ощетените от икономическата система. Въпреки това множество икономисти, медии и политици продължават да твърдят, че строгите икономии са необходими и полезни. Това показва само, че фактите явно са неспособни да се преборят с една идеология.

Каква ще бъде цената на настоящата здравна и финансова криза и кой ще я плати, са главните въпроси, на които спешно трябва да се отговори политически. Пред лицето на пандемията целият свят осъзнава нуждата от дълбоки икономически реформи и България не прави изключение. Необходима предпоставка за фундаментални реформи в институциите е наличието на икономически идеи. Именно идеите се превръщат в оръжието, проправящо пътя към преструктурирането на обществения договор, тъй като те дефинират не само причините за конкретния икономически проблем, но и начина за справяне с него. В настоящия анализ бяха представени две противоречащи си идеи, чрез които се е водила и продължава да се води отколешната битка за разпределение на богатството. Предстои да видим коя от тези идеи ще прегърнат управляващите в България.

СПИСЪК НА ФИГУРИ И ТАБЛИЦИ

6 Фигура 1
БВП по тримесечия за периода 2005-2021 по средногодишни цени на 2015 година, млн. лв.

11 Таблица 1
Последствия от инфлацията и дефлацията

13 Фигура 2
Държавни разходи спрямо БВП в Европейския съюз - 2019 и 2020 г.

21 Фигура 3
Дял на различните видове данъци в общите данъчни приходи в ЕС-27 и България, 2020 г.

Даниела Пенкова е завършила „Икономика на развитието“ във Флорентинския университет, „Публични финанси“ в Икономически университет - Варна, като понастоящем е докторант в Катедра „Обща икономическа теория“ в същия университет.

Сдружение „Солидарна България“ е гражданска организация, в която специалисти от различни професионални сфери обединяват усилията си за анализ на дефицитите на настоящите икономически и социални реалности, като предлагат и обосновават алтернативни предложения. Водещи принципи в работата на сдружението са солидарността и справедливостта в интерес на хората, не на печалбите.

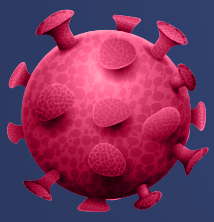

ИЗДАТЕЛ
Фондация Фридрих Еберт
Бюро България
ул. Княз Борис I 97
1000 София, България

Отговорен редактор:
Жак Папаро, директор
© Дизайн корица: ViBrand Visuals
Предпечат и печат: Про Креатив Студио

Използването с търговска цел на всички издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт.

Всички текстове са достъпни онлайн
bulgaria.fes.de
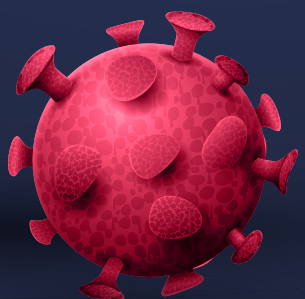
София, 2021 г.
ISBN: 978-619-7666-03-8